
DE "MISSA ULTIMA" VAN HERMAN STRATEGIER (1912-1988)

F. Schouten

In de zomer van 1987 kreeg Herman Strategier de opdracht van het Utrechts Studenten Gregoriaans Koor (USGK) een Latijnse mis te componeren voor de feestelijke viering van het 20 jarig bestaan van dit koor. Strategier was al ernstig ziek toen hij de opdracht aanvaardde. Hij noemde het werk, dat eerst na zijn overlijden zou worden uitgevoerd, zijn *Missa Ultima*, d.i. zijn laatste mis. De compositie behelst de vaste misdelen Kyrie, Gloria, Sanctus/Benedictus en Agnus Dei. De bezetting is eenstemmig met orgelbegeleiding. Door ligging en stemvoering is deze muziek mijns inziens zelfs geschikter voor uitvoering door een vrouwen- of kinderkoor dan voor het ensemble met mannenstemmen waarvoor de mis oorspronkelijk is geschreven. Als vanzelf denkt men dan aan de befaamde *Missa in Simplicitate* van Jean Langlais voor dezelfde dispositie; zo'n werk dat een ten onrechte obscuur en veronachtzaamd leven leidt, maar waarvan de aanzienlijke verdiensten regelmatig en veelvuldiger uitvoering bij liturgische gelegenheden en bij concerten alleszins zouden rechtvaardigen. Laten we in dit gezelschap vooral ook de even unieke als zelden uitgevoerde mis noemen, door Duruflé gecomponeerd voor mannenkoor en orgel: de *Missa cum Jubilo*. Het is te hopen dat de *Missa Ultima* een betere erkenning en receptie ten deel zullen vallen. Als hoopgevend en verheugend trof mij zeer onlangs het bericht dat dit laatste werk van Strategier, zijn "muzikaal testament" zou men bijna zeggen, in het studieprogramma is opgenomen van de SNK-zomercursus voor kinderkoördirigenten.

Een vocaal "uitnodigende" componist

De koormuziek van Strategier nodigt uit tot zingen en, wat meer zegt, tot mooi zingen. Door zijn toegankelijke schrijfwijze van wereldlijke en geestelijke vocale muziek heeft de componist dan ook vele koren aan zich verplicht. Zijn overigens zeer fraaie, wereldlijke koormuziek en zijn orgelwerken zullen hier niet worden genoemd. Maar een uitzondering moge wellicht worden gemaakt voor zijn koor-étuden (uitg. Harmonia), een gewenst vademecum bij de koorscholing dat in geen enkele koorbibliotheek zou mogen ontbreken. Herman Strategier is als componist gedurende lange tijd produktief geweest. Hij heeft zich met groot gemak bewegen op verschillende gebieden van de kerkmuziek: van het één- en meerstemmige Latijnse tot en met het meerstemmige Nederlandstalig liturgische repertoire. Daarnaast componeerde Strategier een aanzienlijk aantal eenstemmige liturgische gezangen in de volkstaal. In *Gezangen voor Liturgie* (GvL) vindt men van zijn hand een drietal melodieën op vier verschillende teksten; de nrs. 425, 450, 453 en 544. Uit het

DONEK-bestand (Documentatie Nederlandse Kerkmuziek) van de NSGV kwamen op aanvraag een dertigtal gezangen te voorschijn. Maar Strategier heeft op dit gebied nog veel meer geschreven. Een zo compleet mogelijk overzicht van zijn gehele oeuvre kan men vinden in een apart hoofdstuk bij de repertoirelijst van de werken van Hendrik Andriessen, door de SNK in 1992 uitgegeven (zie ook *Gregoriusblad* 1989).

Wie de *Missa Ultima* legt naast andere vocale composities van Strategier, raakt steeds weer onder de indruk van het zeer persoonlijke idioom. Door de aard en bestemming ervan moet men zijn oeuvre kenschetsen als gebruiksmuziek. Door het klankeigen en de intentie van Strategiers muziek krijgt het veelal in ietwat omineuze zin gebezigde begrip gebruiksmuziek een nobel en verheven stempel. De traditionele, tonaal-harmonische muziktaal wordt bij deze componist getransformeerd tot een oorspronkelijk uitdrukkingsmiddel waarmee men gewone, alledaagse gevoelens en verlangens op verfijnde wijze mededeelt en overdraagt. Men herinnert zich dan onwillekeurig de regels uit Gorters *Mei*:

"er ligt in elk ding schuilend fijne essence
van and're dingen".

Het is een vanzelfsprekend proces van opwaartse nivellering waarin men al zingende en musicerende zich uitverkoren voelt tot een voornamere staat van leven waarin al het kleine en onbeduidende spoedig de glans verkrijgt van wat schoon is en goed. Er is een elegantie in de melodische wendingen, een speelsheid zo habiel en zo luchtig, dat men bijna zou vergeten hoe voortreffelijk Strategier harmonieeler en contrapunt beheerst. Soms zijn die melodieën ingebed in een dwingend ritmisch patroon, zoals in enkele der *Cantica pro tempore Natali I* en *II*, in het motet *Iam lucis orto sidere*, of door de toepassing van het kleine ritme in de *Missa Simplex II*.

Herman Strategier (1912-1988)

Molto tranquillo $\text{♩} = \pm 50$

Ky - ri - e, ky -

muziekvoorbeeld 1

Maar ook kunnen motieven en thema's functioneren in een polyfoon weefsel van stem en tegenstem. In het *Kyrie* van de *Missa Ultima* treft men laatstgenoemde

behandeling der stemvoering aan die ongemerkt uitnodigt tot meezingen, tot "instemming". Er is hier ook een zekere tweeduidigheid te bespeuren waar het betreft de toonaard of modaliteit. Het is alsof Strategier het tonaal "incognito" waarin hij het *Kyrie* aanvankelijk hult, pas in de loop van dit deel wil prijsgeven, totdat hij zich uitspreekt voor de toonaard van c kl.t. Het geeft dit misdeel van het begin af een zekere geladenheid. (voorbeeld 1: maat 1 t/m 4)

Het *Gloria* daarentegen is bijna geheel geconcipieerd als monodisch principe: een aantal zelfstandige motieven en melodieën boven brede, begeleidende steunakkoorden in 2/2 maat.

De spanning aan het slot van dit deel wordt geïntensiveerd door de plotseling optredende maatwisseling te zamen met enkele impulsieve triolen in de orgelbegeleiding. Het is een lofzang geworden die staat als een huis: het huis waar de gelovigen bijeengekomen zijn voor de dienst aan de Heer. (voorbeeld 2: blz. 8, derde maat, *cum sancto* tot aan het slot).

The image shows two musical examples. The first example is a vocal line with piano accompaniment. The vocal line is in treble clef, and the piano accompaniment is in bass clef. The tempo is marked *ff*. The lyrics are "Cum san-cto spi-ri-tu in glo-ri-a De-i". The second example is a vocal line with piano accompaniment. The vocal line is in treble clef, and the piano accompaniment is in bass clef. The tempo is marked *senza rall.*. The lyrics are "Pa-tris. A-men, a-men, a-men." The piano accompaniment features a prominent triplet pattern in the right hand.

muziekvoorbeeld 2

Heel markant en van grote evocatieve kracht is het *Sanctus*. We horen reeksen drieklanken in het orgel, herhaald in het octaaf, contrasterend met een chromatisch dalend tegenmotief. Al luisterend wordt men zich bewust van een hemel en aarde

Deciso $\text{♩} = 72$

San - ctus, san - ctus, san - ctus,

muziekvoorbeeld 3

omvattend roepen en ruisen van stemmen en klanken in een knap gevonden retorische uitbeelding. In de afsluitende Hosannadelen keert dit sterk suggestieve motievenspel nog twee keer terug met een enigszins gewijzigde orgelpartij. (voorbeeld 3: *Sanctus* blz. 8, maat 1 t/m 4)

Alle kenmerken die tot en met het *Sanctus* voorkomen, zal men ook aantreffen bij het *Benedictus* en het *Agnus Dei*, zij het dat de gevarieerde ritmisch-metrische patronen in dit laatste deel voeren tot een welsprekende en wederom speelse afsluiting.

De *Missa Ultima* kan door nagenoeg elk goed geoefend koor met gelijke stemmen worden uitgevoerd. Het is zelfs aan te bevelen dat gemengde koren de mis in studie nemen. Men kan dan de bezetting (mannen of vrouwen) wijzigen per onderdeel.

Het zingen van unisono repertoire is in een aantal opzichten gunstig. Het dwingt de zangers tot zorgvuldige intonatie en leidt aldus tot homogeniteit van de koorclank. Unisono zingen is tevens een beproefde werkwijze om een uitgekende balans voor te bereiden in de meerstemmigheid. In het bijzonder mannenkoren verwerven door de studie aan dit werk een wendbare en doorzichtige stijl van zingen. Strategier heeft met de *Missa Ultima* muziek geschreven die ideaal "ligt" voor de stem, zodat de koorzanger al studerend en zingend zijn stem goed leert gebruiken. "Zangles door de componist" noemen we dat wel eens.

Uitgeverij Ascolta biedt het werk aan in een fraai verzorgde uitgave, de nagedachtenis van de kort vóór de première van de *Missa Ultima* overleden componist waardig. De prijs van de partituur bedraagt nog geen tien gulden. Op verzoek is bij de uitgever ook de afzonderlijke koorpartij verkrijgbaar. Laten we hopen dat de zangkoren weldra zullen ontdekken dat dit vocaal voorbeeldig geschreven werk uitstekende mogelijkheden biedt tot verbetering en verdere cultivering van de koorclank.

H. Strategier, *Missa Ultima*, Ascolta Music Publishing Houten, 1993. Partituur f 9,50, koorpartij f 1,85.

F. Schouten is stafmedewerker koorvorming en koorscholing